

dokumenata, a osobita pozornost posvećena je povijesti uprave, razredbenim i klasifikacijskim sustavima i sadržajima, strukturi i hijerarhijskim vezama, administrativnom i registraturnom poslovanju. Prikazana je struktura upravnih tijela u Beču i Dalmaciji te opisane njihove funkcije i veze. Bez poznavanja povijesti stvaratelja nije moguće ostvariti kvalitetan pristup gradivu nastalom njegovom djelatnošću. Zahvaljujući autoričinu trudu, ova sinteza rasvijetlit će put istraživačima pri proučavanju povijesti institucija, ali i sveukupne političke, socijalne i kulturne povijesti Dalmacije 19. stoljeća.

Radoslav Zaradić

Horvat, K., Molnar, B. (prir.). *Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu od sredine 19. do sredine 20. stoljeća*. Sv. 1-2. Zagreb : Državni arhiv u Zagrebu, 2011.

U Državnom arhivu u Zagrebu čuva se ukupno 17 fondova zdravstvenih i socijalnih ustanova i službi iz tzv. F klase (prema nacionalnoj arhivističkoj klasifikaciji). U prva dva sveska Vodiča kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu, objavljena 2008. i 2010, ti fondovi su arhivistički opisani na razini vodiča, valorizirani, te dani iscrpni popisi njihove bibliografije i sumarni popisi njihovih dopunskih izvora u arhivskim i srodnim ustanovama. Ova dvosveščana monografija nastavlja navedeni rad. Prva knjiga sadrži arhivistički opis značajnijih arhivskih fondova, a druga ilustrativni opis s mnoštvom fotografija, nacрта i plakata. Treba istaknuti da je projekt bio popraćen i prigodnom izložbom.

Prva knjiga. **Fondovi i zbirke**. I-XIII + 282 str.

Prva knjiga je obavijesno pomagalo, tematski vodič posvećen izvorima za povijest zdravstva u devetnaestom i u prvoj polovini dvadesetog stoljeća. U njoj je detaljnije prikazano 13 fondova različitih zdravstvenih i socijalnih ustanova grada Zagreba, koji su okarakterizirani kao primarni izvori za povijest zdravstva, a ukupno sadrže 143,55 d/m gradiva. Prikaz tih fondova temelji se na postojećim obavijesnim pomagalima (inventarima i kazalima) izrađenima u Državnom arhivu u Zagrebu, a njihov opis i iskaz u knjizi je strukturiran kroz tri elementa: kratki historijat stvaratelja fonda, opis sadržaja fonda i njegov sumarni inventarni popis.

Sadržaj knjige podijeljen je u tri velike cjeline: *Fondovi zdravstvenih ustanova i službi* (str. 1-89), *Fondovi socijalnih i zdravstveno-socijalnih ustanova* (91-153) te *Ostali izvori* (155-217). Na kraju su navedena kazala predmeta, imena i mjesta te popis kratica i skraćenica. Prvi i drugi dio knjige donose historijate pojedinih ustanova (stvaratelja) s prikazom strukture fondova, dok je u posljednjoj cjelini *Ostali izvori* predstavljen preostali fundus Državnog arhiva u Zagrebu, koji sadrži relevantne informacije o ovoj temi: od fondova javne uprave, pravosuđa, odgoja i obrazovanja, pa sve do zbirki arhivskoga gradiva.

Prilikom arhivističke obrade, gradivo fondova zdravstvenih i zdravstveno-socijalnih ustanova grupirano je u nekoliko glavnih skupina: Opća dokumentacija nastala administrativnim poslovanjem ustanove (registraturna pomagala, urudžbirani i predmetni spisi, okružnice itd.), Dokumentacija o zaposlenicima (osobnici, knjige

evidencije zaposlenika, službeni listovi i slično), Dokumentacija o pacijentima (matične knjige pacijenata, prijemni zapisnici, povijesti bolesti, knjige operacija, knjige ambulante, knjige otpusta itd.), Dokumentacija o zdravstvenom ili socijalno-zdravstvenom radu (Medicinska dokumentacija ili Socijalno-medicinska dokumentacija), Financijska i računovodstvena dokumentacija (proračuni, knjige bolno-opskrbnih troškova, glavne knjige, blagajničke knjige i dr.) te Ostala dokumentacija (fotografije, razni katalozi, tiskovine i drugo gradivo). Dokumentacija o pacijentima ili socijalno-medicinska dokumentacija nalazi se u svim fondovima zdravstvenih ustanova. Opća dokumentacija ili dokumentacija o zaposlenicima sačuvana je samo ponegdje. Gledano u cjelini, većina dokumentacije nastala je u prvoj polovini dvadesetog stoljeća. Gradivo je uglavnom pisano hrvatskim jezikom i latiničnim pismom. Od ostalih jezika zastupljeni su srpski, slovenski, njemački i latinski. Vrlo mali dio gradiva pisan je ćirilicom.

Fond *Zakladne bolnice u Zagrebu* (1-16). Pri pisanju historijata stvaratelja, autori se uglavnom koriste člankom Vladimira Dugačkog.¹ Zakladna bolnica otvorena je 1804. godine na Harmici (danas Trg bana Josipa Jelačića), kao prva moderna bolnica u Zagrebu. Zbog nedostatka sredstava njezina je izgradnja trajala 10 godina, a dovršetak radova financirao je biskup Maksimilijan Vrhovac, prenamijenivši je u vojnu bolnicu. U istoj zgradi s vojnom, 1804. je otvorena i opća bolnica pod upravom *Reda milosrdne braće sv. Ivana od Boga (Božjeg)*. U njezinom sklopu nalazilo se pristalište za nemoćne i strance, ložnica za „luđake“ i ljekarna. Do sredine stoljeća imala je ukupno 619 kreveta. Red milosrdne braće rukovodio je bolnicom, koja je nosila naziv *Obća javna bolnica reda milosrdne braće*, do svog odlaska iz Hrvatske prije Prvog svjetskog rata. Kako se bolnica nalazila u centru grada, sve veći problem predstavljao je nedostatak prostora (soba i kreveta). Godine 1929. donesen je zakon o osnivanju *Zakladne bolnice u Zagrebu*. Stara bolnička zgrada je do sredine 1931. srušena, a bolnica je privremeno premještena na Sv. Duh. Nova zgrada *Zakladne bolnice* izgrađena je na Rebru 1942. godine, ali do preseljenja osoblja sa Sv. Duha nikada nije došlo. Fond se sastoji od 838 knjiga, 11 kutija i 6 omota arhivskoga gradiva koje potječe iz razdoblja od 1844. do 1848. te od 1884. do 1952. godine. Najveći dio fonda čini dokumentacija o pacijentima. Gradivo je grupirano u sljedeće serije: 1. Opća dokumentacija - Registraturna pomagala, 1920-1950, 50 knjiga; 2. Dokumentacija o pacijentima, 1844-1848, 1884-1952, 603 knjige, 11 kutija i 4 omota; 3. Financijska i računovodstvena dokumentacija, 1918-1952, 181 knjiga; 4. Ostalo, 1921/1952, 4 knjige i 2 omota. Knjige su grupirane prema vrsti u serije i podserije te složene kronološki. Malobrojni spisi, uglavnom povijesti bolesti Očnog odjela, sređeni su prema broju prijemnog zapisnika Odjela.

Fond *Bolnice milosrdnih sestara u Zagrebu* (17-39). Prilikom izgradnje *Samo-stana sestara sv. Vinka Paulskog*, 1. siječnja 1846. otvorena je mala ženska bolnica. Koncem 19. stoljeća Red milosrdnih sestara kupio je zemljište na Vinogradskoj cesti, te je ondje izgrađena suvremena bolnica koja je započela s radom 15. srpnja 1894. Prema Pravilniku iz 1930. godine bolnica nosi naziv *Opća bolnica sestara milosrdnica sa pravom javnosti u Zagrebu*. Dakle, bolnica je bila privatna ustanova s pravom javnosti, koja je u vlasništvu milosrdnih sestara ostala do 1. svibnja 1948, kada je *Zako-*

¹ Dugački, V., Zagrebačka zakladna bolnica na Harmici (Jelačićevu trgu): 1804.-1931.: ususret 200. obljetnici. *Gazophylacium* (Zagreb), 8, 3(2003), str. 74-79.

nom o nacionalizaciji prešla pod upravu Gradskog narodnog odbora, sada pod nazivom *Opća bolnica narodnog heroja dra Mladena Stojanovića*. Fond sadrži 383 knjige i 354 kutije arhivskoga gradiva koje je uglavnom sačuvano nepotpuno, a potječe iz razdoblja od 1878. do 1951. Fond se sastoji od sljedećih serija gradiva: 1. Ravnateljstvo, 1912-1946, 10 knjiga i 10 kutija; 2. Uprava, 1907/1949, 16 knjiga i 13 kutija; 3. Dokumentacija o zaposlenicima, 1910/1947, 3 knjige i 3 kutije; 4. Dokumentacija o pacijentima, 1886/1896, 1900-1951, 228 knjiga i 273 kutije; 5. Financije, računovodstvo, blagajna i ekonomat, 1894/1949, 125 knjiga i 54 kutije; 6. Ostalo, 1878/1944, 3 knjige i jedna kutija. Kod sređivanja gradiva i izrade inventarnog popisa poštivao se princip provenijencije, međutim, dio gradiva prikazan je prema načelu pertinencije.

Fond *Bolnice za zarazne bolesti u Zagrebu* (41-47). Na posjedu zvanom Zeleni brijeg, uz Mirogojsku cestu, koncem devetnaestog stoljeća izgrađena je *Gradska kužna bolnica*, u kojoj su do 1919. uglavnom bili smješteni vojnici oboljeli od kolere. Početkom svibnja 1932. bolnica dobiva novo ime: *Gradska bolnica za zarazne bolesti u Zagrebu*. Fond se sastoji od 34 knjige i 50 kutija iz razdoblja 1919-1946. Gradivo je nepotpuno sačuvano, uglavnom prevladava dokumentacija o pacijentima. Grupirano je u sljedeće serije: 1. Kazala matičnih knjiga i liječničkih zapisnika, 1936-1945, 10 knjiga; 2. Matične knjige bolesnika, glavne knjige i liječnički zapisnici, 1919/1945, 21 knjiga; 3. Knjiga umrlih, 1919-1935, jedna knjiga; 4. Stanica za izdvajanje zarana oboljelih bolesnika u Zagrebu, 1937-1938, jedna knjiga; 5. Povijesti bolesti, 1927/1945, 50 kutija; 6. Ostalo, 1919-1921, jedna knjiga. Gradivo je kronološki sređeno, a povijesti bolesti sređene su prema matičnim brojevima pacijenata.

Fond *Kraljevske zemaljske ortopedske bolnice* (49-54). Godine 1908. dr. Božidar Špišić osnovao je u Zagrebu privatni *Ortopedski zavod*. Nakon Prvog svjetskog rata *Ortopedska bolnica* premještena je na Sv. Duh. Kad je 1931. godine u zgrade na Sv. Duhu preseljena Zakladna bolnica, Ortopedska bolnica je ukinuta i spojena s *Ortopedskim odjelom Zakladne bolnice*. Fond sadrži samo trideset i jednu knjigu iz razdoblja 1915-1931. Gradivo je sačuvano fragmentarno. Unutar fonda ustrojene su sljedeće serije: 1. Opća dokumentacija - Registraturna pomagala, 1924-1927, 1929-1930, tri knjige; 2. Dokumentacija o pacijentima, 1915-1931, 22 knjige; 3. Financijska i računovodstvena dokumentacija, 1919, 1923-1931, 6 knjiga. Prilikom sređivanja knjige su grupirane prema vrstama te poredane kronološki.

Fond *Merkurov sanatorij u Zagrebu* (55-61). Hrvatsko trgovačko društvo Merkur osnovalo je za svoje osiguranike, početkom siječnja 1930. godine, *Merkurov sanatorij za interne bolesti u Zagrebu*. U vlasništvu Društva Sanatorij je bio do 1945. godine, kada je kao opća bolnica uključen u javnu zdravstvenu službu. Fond sadrži 65 knjiga i dvije kutije arhivskoga gradiva iz 1928. godine te iz razdoblja 1930-1946. Gradivo nije cjelovito sačuvano, a najzastupljenija je dokumentacija o pacijentima. Unutar fonda grupirane su serije: 1. Opća dokumentacija, 1938-1946, 9 knjiga i 1,4 kutije; 2. Dokumentacija o pacijentima, 1930-1945, 40 knjiga i 0,1 kutija; 3. Računovodstvena i blagajnička dokumentacija, 1933-1946, 14 knjiga; 4. Ostalo, 1928/1940, dvije knjige i 0,5 kutija. Osim općih spisa djelomično sređenih po abecedi, gradivo je sređeno kronološki.

Fond *Gradski dječji ambulatorij u Zagrebu* (63-78). Osnovan je 1907. godine kako bi se spriječila velika stopa smrtnosti dojenčadi i male djece. Fond sadrži 81

knjigu i 111 kutija gradiva koje potječe iz razdoblja 1907-1948. godine. Za pojedine cjeline gradivo je sačuvano cjelovito, a za pojedine fragmentarno. Unutar fonda nalaze se sljedeće serije: 1. Registraturna pomagala, 1922/1948, 5 knjiga; 2. Opći spisi, 1909/1947, 22,3 kutije; 3. Normativni akti, referati i okružnice, 1923/1943, 0,7 kutija; 4. Izvještaji o radu, 1920-1947, 3,5 kutije; 5. Personalna dokumentacija, 1945-1947, 0,5 kutija; 6. Socijalno-medicinska dokumentacija, 1907-1949, 59 knjiga i 86 kutija; 7. Financijska i računovodstvena dokumentacija, 1910/1948, 18 knjiga i dvije kutije; 8. Ostalo, 1908/1948, jedna kutija. Prilikom sređivanja fonda poštovano je načelo provenijencije i prvobitnog reda.

Fond *Školske poliklinike u Zagrebu* (79-89). *Školska poliklinika u Zagrebu* otvorena je 6. listopada 1924. u svrhu poboljšanja socijalno-higijenske i zdravstvene zaštite djece školske dobi. Svaki učenik bio je dužan jednom godišnje podvrgnuti se sistematskom pregledu. Poliklinika je ukinuta 1962. godine. Fond sadrži 61 knjigu i 21 kutiju iz razdoblja 1924-1946. Gradivo je fragmentarno sačuvano i poredano uglavnom kronološki. U fondu su ustrojene sljedeće serije gradiva: 1. Opća dokumentacija, 1924-1945, 21 knjiga i 14 kutija; 2. Dokumentacija o socijalno-zdravstvenom radu, 1924-1946, 4 knjige i 3 kutije; 3. Financijska, računovodstvena i blagajnička dokumentacija, 1924-1946, 22 knjige i dvije kutije; 4. Đačka kuhinja Kraljice Marije u Srednjoškolskom skloništu zagrebačkih gospođa/Đačka kuhinja Školske poliklinike, 1930-1942, 1944, 10 knjiga i jedna kutija; 5. Đački dom Malo Sljeme/ Đačko oporavilište na Sljemenu, 1938-1945, 4 knjige i jedna kutija.

Druga cjelina *Fondovi socijalnih i zdravstveno-socijalnih ustanova* započinje fondom *Centralno prihvatište za djecu* (93-99). Prihvatište je osnovano 1946. godine, a zadaci su mu bili zdravstvene i odgojne naravi. Ukinuto je 17. srpnja 1952. Fond *Centralnog prihvatišta za djecu* sadrži 15 knjiga i 13 kutija koje potječu iz razdoblja 1946-1952. Fond nije cjelovito sačuvan. Sastoji se od sljedećih serija: 1. Opća dokumentacija, 1946-1952, 4 knjige i 7 kutija; 2. Dokumentacija o štíćenicima, 1946-1952, 3 knjige i dvije kutije; 3. Dokumentacija o zaposlenicima, 1946-1952, jedna knjiga i jedna kutija; 4. Financijska, računovodstvena i blagajnička dokumentacija, 1946-1952, 7 knjiga i 3 kutije. Opći spisi sređeni su prema broju urudžbenog zapisnika, posebno za svaku godinu. Ostala dokumentacija sređena je uglavnom kronološki.

Fond *Dječji dom Josipovac* (101-115). Sredinom prosinca 1882. osnovano je *Kraljevsko zemaljsko sirotište Eduarda baruna Jellachicha Bužinskoga*. Zaklada koja je Sirotište financirala propala je neposredno nakon Prvog svjetskog rata, pa su financiranje ustanove preuzele država i gradska uprava. *Državni dječji dom Josipovac* osnovan je u srpnju 1945. Današnji *Dječji dom Zagreb* smatra se sljednikom *Sirotišta Eduarda baruna Jelačića Bužinskog*. Fond sadrži 41 knjigu i 102 kutije gradiva iz razdoblja 1909-1954. Riječ je uglavnom o dokumentaciji o štíćenicima. Gradivo fonda razpirano je na sljedeći način: 1. Gradsko sklonište za djecu, 1909-1921, jedna knjiga; 2. Kraljevsko zemaljsko centralno sabiralište(?), 1920-1928, jedna knjiga; 3. Sirotište baruna Jelačića Bužinskog/Dječji dom banske uprave Savske banovine, 1931-1941, 6 knjiga i 6 kutija; 4. Zavod za zdravstvenu zaštitu majki i djece/Dječji dom u Zagrebu (Dom za majke i dojenčad)/Dječji dom GNO-a u Zagrebu, 1933/1954, 16 knjiga, 90 kutija; 5. Dječji dom Josipovac, 1942-1952, 17 knjiga, 5,7 kutija; 6. Fotografije, 1931/1946, 31 komad; 7. Ostalo, 1938, 0,1 kutija. U seriji Fotografije nalaze se fotografije iz domskog

života, a serija Ostalo sadrži Izvještaj o radu Gradskog dječjeg sabirališta za žensku djecu. Gradivo je grupirano u serije prema stvarateljima čijim je radom nastalo, a unutar serija sređeno je prema vrsti. Poredano je uglavnom kronološki. Opći spisi grupirani su prema broju urudžbenog zapisnika posebno za svaku godinu.

Fond *Okružni ured za osiguranje radnika Zagreb* (117-124). Prva okružna blagajna za osiguranje radnika započela je s radom 28. kolovoza 1893. Od 1895. u djelo-krug djelatnosti došla je i šira okolica Zagreba. Godine 1941. Okružni je ured promijenio naziv u *Podružnica osiguranja radnika Zagreb*, a 1948. u *Državni zavod za socijalno osiguranje, Filijala u Zagrebu*. Fond sadrži samo knjige nastale u razdoblju 1912-1948. Gradivo je sačuvano vrlo fragmentarno. Navedene su sljedeće serije: 1. Registraturna pomagala, 1912/1931, 14 knjiga; 2. Financijska, računovodstvena i blagajnička dokumentacija, 1925/1948, 32 knjige; 3. Privatno društvena bolesnička blagajna „Merkur“, 1940-1942, 1944, dvije knjige; 4. Združena mjesna bratimska blagajna za osiguranje rudarskih radnika Topusko, 1941-1942, jedna knjiga. Gradivo fonda poredano je uglavnom kronološki.

Fond *Prihvatilište za trahomatoznu djecu u Zagrebu* (125-131). Prihvatilište je započelo s radom 1. studenoga 1949, a radilo je do 1954. isprva pod imenom *Dom za trahomatoznu djecu*. Fond sadrži 18 knjiga i 8 kutija gradiva iz razdoblja 1946-1955. U fondu su ustrojene sljedeće serije gradiva: 1. Opća dokumentacija, 1949-1954, 3 knjige i 4 kutije; 2. Dokumentacija o šticeenicima, 1949-1954, 6 knjiga i jedna kutija; 3. Dokumentacija o zaposlenicima, 1946-1954, 5 knjiga i jedna kutija; 4. Financijska, računovodstvena i blagajnička dokumentacija, 1949-1955, 4 knjige i 3 kutije. Opći spisi sređeni su prema broju urudžbenog zapisnika, posebno za svaku godinu. Kartoteke su sređene abecedno, a ostala je dokumentacija sređena uglavnom kronološki.

Fond *Središnji ured sestara pomoćnica u Zagrebu* (133-145). Središte za socijalno-higijenski rad sestara pomoćnica započelo je s radom 1930. godine. Njegova svrha bila je preuzimanje i koordiniranje kućnih posjeta sestara koje su radile u raznim socijalno-medicinskim ustanovama. Sredinom siječnja 1946. Središte je ukinuto, a inventar i osoblje prešli su u nadležnost Gradskog narodnog odbora grada Zagreba. Fond sadrži 67 knjiga i 109 kutija gradiva koje potječe iz razdoblja 1930-1946. Sačuvano je relativno dobro. Sastoji se od sljedećih serija: 1. Opća dokumentacija, 1930-1946, 19 knjiga i 19 kutija; 2. Socijalna dokumentacija, 1930-1946, 36 knjiga i 85 kutija; 3. Računovodstvena i blagajnička dokumentacija, 1930-1946, 12 knjiga i 5 kutija.

Fond *Uprava dječjih kolonija u Zagrebu* (147-153). Gradivo fonda sačuvano je izrazito fragmentarno. Točan datum osnutka je nepoznat, no zabilježeno je da je *Uprava dječjih kolonija* radila barem od 1931. godine. Njezin glavni zadatak bio je zbrinjavanje djece razmještene po drugim obiteljima, naročito za vrijeme Drugog svjetskog rata. Fond sadrži samo jednu knjigu (Knjigu lijekova) i sedam kutija koje potječu iz razdoblja 1937-1942. te 1944-1946. Najveći dio fonda čine opći spisi koji su sređeni prema broju urudžbenog zapisnika. Fond se sastoji od sljedećih serija: 1. Opći spisi, 1937-1942, 4 kutije; 2. Financijska i računovodstvena dokumentacija, 1941, 1944-1945, jedna knjiga i dvije kutije; 3. Socijalna dokumentacija, 1942, 1945, jedna kutija.

U trećoj, posljednjoj cjelini pod naslovom *Ostali izvori*, navedeni su arhivski fondovi Državnog arhiva u Zagrebu, koji mogu poslužiti kao dopunski ili pomoćni izvor za povijest zdravstva. Veliki dio izvora za povijest zdravstva na širem zagrebačkom

području nalazi se u fondovima Zagrebačkoga gradskog poglavarstva od 1850. do 1945, *Kraljevske kotarske oblasti Zagreb* te u fondovima upravnih općina. Autori ističu tri fonda pravosuđa (odvjetničke pisarnice) koji sadrže brojne predmete i raznu dokumentaciju vezanu uz bolničko liječenje. Također se među općim spisima osnovnih i srednjih škola mogu naći podaci o sistematskim pregledima učenika i slično. Kao dopunski izvor za povijest zdravstva na kraju knjige navedeni su i: fond *Zavod za psihologiju i fiziologiju rada*, gospodarstveni fondovi, fondovi različitih društava, obiteljski i osobni fondovi te mnogobrojne zbirke. Ovisno o procjeni, neki od tih izvora su detaljnije opisani, dok su izvori za povijest socijalnih ustanova i socijalnog rada, kao i izvori za povijest veterine, pretraživani samo sporadično.

2. knjiga. **Izbor iz fundusa** I-IV + 74 str.

Druga knjiga je svojevrsni ilustrativni pregled arhivskoga gradiva koje može poslužiti kao izvor za povijest zdravstva, a koje je već navedeno i opisano u prvom svesku. U knjizi su prikazani različiti nacrti, spisi, knjige, fotografije, plakati, proglosti, novinski izresci i rukopisi. Monografija je podijeljena na četiri sadržajne cjeline.

Prva velika cjelina, *Zdravstvene i zdravstveno-socijalne ustanove i službe* (1-44), sadrži četiri poglavlja u kojima su prikazani nacrti i fotografije pojedinih bolničkih zgrada i zdravstvenih ustanova, njihovo unutarnje uređenje i oprema te pripadajuća dokumentacija: *Arhitektura, Oprema i interijer, Osoblje, Pacijenti i štćenici*. U cjelini *Bolesti, prevencija i edukacija* (45-58) ilustracijama su naglašene razne zarazne bolesti te problem alkoholizma. Treća cjelina, *Ljekarništvo* (59-66), prikazuje razvoj gradskih ljekarni, dok četvrta, posljednja cjelina - *Kupališta* (67-74), ukazuje na značaj gradskih kupališta i čiste, pitke vode kao osnove zdravlja gradskog stanovništva. Prikazi su popraćeni bilješkama i komentarima značajnih intelektualaca, poput zagrebačkih kroničara Dragutina Hirca i Ivana Ulčnika, spisateljice Antonije Kasović Cvijić, uglednog zagrebačkog liječnika pedijatra dr. Žige Švarca i dr.

Među slikovnim prikazima možemo izdvojiti onaj natječajne osnove za Židovsku bolnicu iz 1930. godine (str. 12), za čiji se projekt na međunarodnom natječaju prijavilo 225 projekatana iz zemlje i inozemstva, no na koncu nijedan projekt nije realiziran. Na str. 19 zanimljiva je fotografija prostorije Zubne ambulante u staroj Zakladnoj bolnici, na kojoj se jasno iščitavaju dosezi i tehnička opremljenost zagrebačkih stomatologa. Indikativan je i za demografe koristan tablični popis bolesnika iz bolnice Milosrdne braće u razdoblju od 1. studenoga 1836. do 31. listopada 1837. (49). Bolesnici su navedeni prema kategoriji bolesti, narodnosti, spolu i vjeri. Teško je ne primijetiti obrazac (56) potvrde o obavljenom liječničkom pregledu bludnice iz 1912. godine, itd.

Gradivo navedenih fondova može biti korisno pri istraživanju nekih drugih tema, poput genealogije i imovinskopravnih zahtjeva. Primjerice, matične knjige i prijemni zapisnici pacijenata sadrže i osobne podatke (datum i mjesto rođenja, mjesto prebivanja, zaposlenje i datum smrti, bračni status, podaci o obitelji). Za dokazivanje statusa vojne osobe i žrtava za vrijeme Drugog svjetskog rata postoji mnoštvo dokumenata iz arhiva zagrebačkih bolnica koji su danas pohranjeni u Državnom arhivu u Zagrebu.

Treba istaknuti i pohvaliti trud autorica koje su pripremile monografiju. Svaki znanstvenik, nevažno koje provenijencije, koji pokazuje zanimanje za povijest i razvoj

zdravstva u Hrvatskoj, trebao bi u svojoj biblioteci imati ovu knjigu. Riječ je o slojevitom vodiču kroz fondove Državnog arhiva u Zagrebu, koji će onome tko ga bude držao u rukama uvelike uštedjeti dragocjeno vrijeme. Posebno su vrijedna kazala na kraju prve knjige, sastavljena prema pojmovima sadržanima u arhivskim inventarima navedenih fondova. U tim kazalima navedeno je više od 30 vrsta različitih dnevnika, više od 20 vrsta evidencija pacijenata, preko 60 vrsta ostalih knjiga, podaci o 14 različitih ambulanti i o 12 vrsta bolničkih odjela, brojna evidencija o djeci, liječnicima, sestrama, štičenicima i hraniteljicama te dokumentacija o bolestima kojih više nema ili su skoro sasvim iskorijenjene (trahom, trihofitija, lues, tuberkuloza).

Radoslav Zaradić

Rimac, M., Mladineo, G. **Zadarsko okružje na mletačkom katastru iz 1709. godine. Srednji kotar.** Sv. 2. Zadar : Državni arhiv u Zadru, 2011.

U Hrvatskom državnom arhivu je 18. lipnja 2012. godine predstavljena knjiga *Zadarsko okružje na mletačkom katastru iz 1709. godine. Srednji kotar*. O knjizi su govorili Hrvoje Petrić, docent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Mirjana Jurić, viša arhivistica u Hrvatskom državnom arhivu te sami autori. Radi se o drugom svesku knjige u kojem povjesničari Marko Rimac i Goran Mladineo nastavljaju s objavom gradiva mletačkoga katastra Zadarskog okružja iz 1709. godine za područje Srednjeg kotara, koji je u tom katastru prikazan kao posebna cjelina. Navedeno arhivsko gradivo rezultat je nastojanja mletačke vlasti za uređenjem zemljišnih odnosa na područjima stečenim mirovnim sporazumima s Osmanlijama u ratovima u 17. i 18. stoljeću, a čuva se u Državnom arhivu u Zadru.

Autori su i u drugom dijelu detaljno objasnili povijesni kontekst i situaciju u Dalmaciji na početku 18. stoljeća, ukratko rezimirajući mletačko-osmanske ratove, nastanak mletačke krajine, migracije Morlaka, vjerske odnose na području nove stečevine ustrojene kao Zadarsko okružje.

Detaljno je analiziran demografski i ekonomski kontekst mletačkog katastra - od broja stanovnika, obradivih površina, veličine obitelji, stočnog fonda, uz tablični prikaz površina privatnih, komunalnih i javnih zemalja u Srednjem kotaru. Sumarni katastik objavljen je za svako pojedino selo, uz uvodno objašnjenje toponima, zatim granica te navođenja današnjih prezimena spomenutih u katastru iz 1709. godine u odnosu na ostala prezimena koja su se kasnije doselila, kao i broj stanovnika na osnovi sačuvanog mletačkog popisa, pružajući tako osnovni uvid u strukturu svakog sela i osnovu za daljnje detaljnije istraživanje: popis imena kućedomačina, iskazanih površina, popisa duša i stoke. Osim vjerne objave izvora, autori su na primjeru jedne katastarske općine izradili analizu transformacije prostora, promjene toponima i stanovništva, pružajući tako čitatelju širok spektar mogućnosti za daljnja istraživanja na temelju ovih izvora. Računalna obrada reproduciranih katastarskih planova posebno pridonosi predodžbi o prostoru, pružajući jasniju sliku o vrsti zemljišta, rasporedu čestica pojedinih vlasnika, dodjeli i diobi zemalja.